

ПО ВЪПРОСА ЗА СЧЕТОВОДНОТО ТРЕТИРАНЕ НА ДЯЛОВЕТЕ В ДРУЖЕСТВО С ОГРАНИЧЕНА ОТГОВОРНОСТ КАТО СОБСТВЕН КАПИТАЛ

Георги Николов

Дипломиран експерт счетоводител,

Регистриран одитор

Докторант към катедра „Счетоводство и анализ“, УНСС

Ключови думи:	Резюме
<p>Дружествен дял</p> <p>Финансови инструменти с право на връщане</p> <p>МСС 32</p> <p>Напускане на съдружник в ООД</p>	<p>Настоящата статия разглежда въпроса за подходящото счетоводно третиране на дяловете в дружество с ограничена отговорност. Достига се до извода, че тези дялове са „инструменти с право на връщане“ поради законовото право на съдружника да напусне дружеството с едностранно волеизявление. В този смисъл подходящата счетоводна класификация на дяловете в дружествата с ограничена отговорност зависи от това дали са изпълнени специфичните изисквания към инструментите с право на връщане, които са предвидени в счетоводните стандарти.</p>

В търговско-правната литература дяловете на съдружниците в дружествата с ограничена отговорност (ООД) недвусмислено се разглеждат като част от капитала на предприятието. В този аспект Търговският закон (ТЗ) у нас е достатъчно категоричен – капиталът на ООД се образува от дяловите вноски на съдружниците (чл. 117 ТЗ)¹. Вероятно поради тази причина в счетоводната теория и практика е широко разпространено схващането, че дяловите вноски на съдружниците в ООД представляват чиста форма на собствен капитал в счетоводния смисъл на понятието. Целта на настоящата статия е да се преразгледа и да се оспори това схващане на база на основните положения и тълкувания в счетоводната литература, в счетоводните стандарти и в международната счетоводната практика.

В счетоводната теория капиталът на предприятието се обособява като самостоятелен обект на дефиниране и отчитане. Собственият капитал се дефинира като *остатъчен дял в активите на предприятието след приспадане*

¹ Търговският закон у нас не съдържа легално определение за понятието капитал. Изхождайки от смисъла, който е вложен в понятието, може да се направи изводът, че капиталът според ТЗ има характер само на основен или регистриран капитал, който изразява единствено номиналната парична сума на вноските на съдружниците. По-широкото разбиране за капитала като променлива величина, която представлява парично изражение на нетните активи на дружеството към даден момент, е застъпено само на отделни места в закона. В правната теория се прави ясна разлика между понятията „основен дял“ и „дружествен дял“ в ООД. Основният дял е частта в пари или друго имущество, с която съдружникът участва в капитала на дружеството. Дружественият дял от своя страна изразява съвкупността от права и задължения на съдружника като член на дружеството. Дружественият дял обикновено е пропорционален на основния дял в капитала.

на всички негови пасиви². От практическа гледна точка това определение има само формално значение – като собствен капитал се класифицират онези източници на финансиране, които не отговарят на определението за пасив. Утвърденото определение за понятието пасив е *сегашно задължение на предприятието, произтичащо от минали събития, уреждането на което се очаква да породви необходимост от изходящ поток от ресурси на предприятието, съдържащ икономически ползи*³. А най-важната икономическа характеристика на *финансовите пасиви* е именно наличието на настоящо задължение за предприятието да предостави парични средства или финансови активи на друго предприятие⁴. В този контекст е от първостепенна важност да се анализира въпросът дали за ООД съществува такова задължение към притежателите на дружествените дялове.

Една от най-важните особености на дяловете в ООД е, че те по закон са винкулирани (свързани) и прехвърлянето им на трети лица не е свободно. Изисква се съгласие на дружеството, изразено чрез решение на общото му събрание, което се взема с квалифицирано мнозинство (чл. 137 ТЗ). Причината за това ограничение е свързана с личната ангажираност и прякото участие на съдружниците в делата на ООД. По този начин се предпазват останалите съдружници от потенциално неблагоприятната ситуация, в която биха били поставени, ако трябваше задължително да приемат за партньори външни за дружеството лица, с чиито избор не са съгласни. Същевременно обаче съдружниците в ООД трябва да имат възможност свободно да прекратят участието си в дружеството. Именно поради тази причина много законодателства предвиждат възможност за притежателите на такива инструменти да ги предоставят за обратно изкупуване на дружеството-издател като механизъм за освобождаване от инвестицията им. У нас такава възможност е предвидена в чл. 125, ал. 2 от ТЗ: *съдружникът може да прекрати участието си в дружеството с писмено предизвестие, направено най-малко 3 месеца преди датата на прекратяването*. Напускането на съдружник има за последица правото му да получи паричната равностойност на дружествения му дял, изчислена въз основа на счетоводен баланс към края на месеца, през който е настъпило прекратяването (чл. 125, ал.3). Според трайната практика на Върховния касационен съд (ВКС) тази норма е от императивен порядък, поради което не съществува законова възможност имуществените последици между дружеството и напускащия съдружник да бъдат уредени по различен от установения императивно от законодателя начин⁵. При уговорка в дружествения договор в противен смисъл последната се замества по право от повелителната

² Концептуална рамка за финансово отчитане по МСС, пар. 4.4; Национални счетоводни стандарти – общи разпоредби.

³ Пак там

⁴ МСС 32, пар. 11; СС 32, пар. 1,

⁵ В правната литература липсва единомислие по въпроса дали изпращането на предизвестие от съдружника има за последица автоматичното прекратяване на членственото правоотношение след изтичане на законово определения срок. Обикновено се търси паралел с разпоредбите за защита на кредиторите при намаляване на капитала на дружеството (чл. 150 във връзка с чл. 149, ал. 3, т. 2 ТЗ). Обаче според *Решение № 515 от 20.03.2002 г. по д. № 1312/2001 г., V г. о. на ВКС* имуществено-правните последици от напускането не са обусловени от други предпоставки.

разпоредба на закона⁶. Правото на напускане на съдружник е предвидено, за да компенсира ограничението за свободно разпореждане с дружествения дял. Упражняването на това право може да доведе до намаляване на имущественото покритие на капитала на дружеството. Хипотетично е напълно възможно в даден момент всички съдружници (без един) да отправят изявление за напускане на дружеството. Това безспорно би накърнило интересите на дружествените кредитори, които не разполагат с правна защита срещу подобни действия⁷.

Предвиденото право за напускане с едностранно волеизявление от страна на съдружника несъмнено поражда насрещно задължение за дружеството за изплащане на парични средства. Законното право на съдружник във всеки един момент да напусне дружеството и да претендира изплащането на паричната равностойност на дружествения му дял превръща дяловете в ООД във „финансови инструменти с право на връщане“⁸. Инструментите с право на връщане в общия случай отговарят на определението за финансов пасив и би следвало да се отчитат като такъв, тъй като предприятието няма безусловно право да избегне предоставянето на парични средства на напускащия съдружник⁹ (МСС 32 *Финансови инструменти: Представяне*, пар. 18б). Следователно дяловете в ООД отговарят на определението за финансов пасив, което е възприето както в националните, така и в международните счетоводни стандарти.

Отчитането на всички дялове в ООД като финансови пасиви безспорно би имало нелогични и противоречиви резултати. На първо място, това би довело до ситуация, при която финансовите отчети на ООД ще показват предприятията като изцяло финансирани с дълг. Второ, по този начин би се достигнало до парадоксалната хипотеза, при която финансовият резултат на дружеството е винаги нулев. Причината е, че размерът на дружествения дял зависи изцяло от финансовия резултат на предприятието, а промените в балансовата стойност на финансовите пасиви по правило се признават в печалбата или загубата. Ако дружеството постига добри резултати, дружественият дял на всеки съдружник нараства, с което нараства и размерът на техните претенции към активите на дружеството. Увеличението на тези претенции от своя страна би следвало да се отрази в намаление на финансовия резултат на дружеството, тъй като по същество представлява увеличение на финансов пасив, което не е свързано с

⁶ Съобразно практиката на ВКС при определяне на равностойността на дружествения дял на съдружник, прекратил членството си в дружество с ограничена отговорност, в междинния баланс активите и пасивите се отразяват по историческата им цена. Иначе казано, не допуска изчисляването на размера на дружествения дял на база справедливата стойност на активите и пасивите. (Виж например Решение № 64/09.06.09 г. по т.д. № 504/08 г. на II т.о. и Решение № 87/06.06.2012 г. по т.д. № 468/11 г. на II т.о.)

⁷ Герджиков, О. „Коментар на Търговския закон“, с. 412. Според проф. Герджиков Търговският закон у нас съдържа пропуск в регламентацията на разглежданата проблематика, тъй като законодателят не е съобразил имуществено-правните усложнения при такова напускане и не го е обусловил от съответните предпоставки за това.

⁸ *Инструмент с право на връщане* е финансов инструмент, който дава на притежателя право да върне инструмента обратно на емитента срещу парични средства или друг финансов актив или който автоматично се връща обратно на емитента при настъпване на несигурно бъдещо събитие или смърт, или оттегляне на притежателя на инструмента (МСС 32, пар. 11).

⁹ Такова беше третирането на *всички* инструменти с право на връщане преди промените в МСС 32 от февруари 2008 г. (в сила от 01.01.2009 г.). В действащата версия на Стандарта са въведени специфични изисквания, които при строго определени условия позволяват класификация на някои инструменти с право на връщане като собствен капитал. Те ще бъдат подробно разгледани по-нататък в изложението.

промяна в активите на дружеството. И обратно, когато предприятието постига лоши резултати, настоящата стойност на задължението за връщане на дела на напускащ съдружник намалява, в резултат на което би следвало да се признае приход.

Очертаните проблеми ясно показват, че класификацията на дяловете в ООД не би следвало да бъде подчинена на основното правило за наличие или липса на задължение. Поради тази причина през февруари 2008 г. решава да измени МСС 32 с цел подобряване на финансовото отчитане на инструментите с право на връщане (в сила от 01.01.2009 г.). Чрез това изменение се въвежда ограничено изключение от обхвата на дефиницията за финансов пасив в МСС 32 за инструментите с право на връщане, но само при положение, че са удовлетворени строго специфични условия. За съжаление в НСС такава възможност не е предвидена¹⁰.

Повечето инструменти с право на връщане, включително дяловете в ООД, притежават сходни финансово-икономически характеристики с обикновените акции в акционерните дружества, които недвусмислено се възприемат като чиста форма на собствен капитал. От гледна точка на издателя единствената разлика между обикновените акции в АД и дяловете в ООД се крие в задължението на дружеството да изплати парични средства на напускащ съдружник в ООД. Поради тази причина МСС 32 допуска класификация като собствен капитал на някои инструменти с право на връщане, но само ако те притежават определена съвкупност от характеристики и ако отговарят на редица условия. Целта на тези условия е да се гарантира, че инструментите с право на връщане притежават всички останали характеристики, които обикновено се свързват с инструментите на собствения капитал. Като изходна база за формулиране на конкретните изисквания са залегнали следните две общи икономически характеристики на собствения капитал¹¹: (а) капиталовите инструменти материализират право на остатъчен дял в нетните активи на предприятието и (б) възвръщаемостта на капиталовите инструменти изцяло зависи от резултатите от дейността на предприятието. Конкретните изисквания на МСС 32 са много подробни и доста сложни за разбиране и практическо прилагане¹². Следва да се обърне внимание, че е възприета постановка за кумулативност на условията – даден финансов инструмент с право на връщане може да се класифицира като собствен капитал единствено ако отговаря на всички предвидени изисквания. Решаващият въпрос в контекста на разглежданата проблематика е дали дяловете в ООД винаги отговарят на тези изисквания.

Първото условие на МСС 32 е инструментът да дава право на притежателя на *пропорционален* дял от нетните активи на предприятието в случай на ликвидация (МСС 32 пар. 16 А(а)). Изрично се уточнява, че пропорционалният

¹⁰ В този случай единствената възможност за предприятията, прилагащи НСС, е да се позоват на пар. 3.2 (б) от СС 1 *Представяне на финансови отчети*, който позволява прилагането на изискванията на МСС за нерешените в Националните счетоводни стандарти въпроси. Приложимостта на това правило в случая е спорна, но би могла да се обоснове с обстоятелството, че в НСС липсват конкретни изисквания за счетоводната класификация на инструментите с право на връщане.

¹¹ IASB, Information for Observers, Board Meeting 18 May 2007.

¹² Подобни сложни правила не са в духа на Международните счетоводни стандарти, за които се претендира, че са базирани на принципи. Това е една от основните причини за подчертано негативния обществен отзвук, който предизвикаха разглежданите изменения в МСС 32.

дял се определя, като нетните активи на предприятието при ликвидация се разделят на единици с еднаква сума и сумата се умножи по броя на единиците, държани от притежателя на финансовия инструмент. Това правило е въведено с цел да се гарантира, че инструментите с право на връщане като клас представляват най-остатъчният дял от нетните активи на предприятието под презумпцията, че нетните активи при ликвидация представляват крайният остатъчен дял от имуществото на предприятието. Второто изискване логически произтича от първото – изисква се инструментът да е в класа инструменти, който е подчинен на всички други класове инструменти (МСС 32, пар. 16 А(б))¹³. Правото на ликвидационен дял е основно имуществено право на съдружниците в ООД. Това право е *неотменимо* и даден съдружник не може да бъде лишен от него. Размерът на ликвидационния дял поначало се определя от участието на съдружника в капитала на ООД (чл. 127 ТЗ). Тази законова норма обаче е *диспозитивна*. Възможно е в дружествения договор да бъде определено друго съотношение между основния дял на съдружника в капитала и полагащия му се ликвидационен дял. В този случай разглежданото изискване на МСС 32 за пропорционалност на ликвидационния дял няма да бъде изпълнено. В този случай дяловете на съдружниците би следвало да се класифицират и отчитат като финансови пасиви.

Като допълнение на предходните две условия е предвидено финансовите инструменти в най-подчинения клас да притежават *идентични* характеристики (МСС 32, пар. 16А (в)). Тъй като в МСС липсват допълнителни пояснения за понятието „идентични характеристики“, в професионалната литература се срещат противоречиви тълкувания. Според някои автори това изискване засяга само имуществените права на притежателите на инструментите. В този смисъл наличието на различни неимуществени права като правото на информация или правото на участие в управлението не би следвало да нарушава изискването за идентичност на инструментите в подчинения клас¹⁴. Други автори застъпват противоположното схващане¹⁵. Според тях характеристиките, които трябва да бъдат взети под внимание, не трябва да се ограничават само до финансови параметри. Нефинансовите условия по инструментите като правото на глас или правото на информация също трябва да бъдат взети под внимание при оценката на изпълнението на това условие. Според нас понятието „идентични“ е достатъчно конкретно и не позволява свободно тълкуване. Вложеният смисъл в понятието е, че наличието на каквито и да е различия в характеристиките на

¹³ Само по себе си условието за подчиненост на инструмента е противоречиво и представлява сериозно отклонение от концептуалния подход на МСС 32 към класификацията на финансовите инструменти при издателя. Общата постановка на Стандарта е, че емитентът на финансов инструмент класифицира инструмента като финансов пасив, финансов актив или инструмент на собствения капитал единствено в съответствие със съдържанието на договорното споразумение и определенията за финансов пасив, финансов актив и инструмент на собствения капитал. Въвеждането на изискване за подчиненост на инструмента като цяло се отклонява от тази концепция – освен от конкретните условия по инструмента, подходящата класификацията на инструментите става зависима и от условията по всички други издадени финансови инструменти. По този начин е твърде вероятно един и същ финансов инструмент да бъде класифициран като собствен капитал от едни предприятия и като финансов пасив от други, в зависимост от условията по други издадени от дружествата финансови инструменти.

¹⁴ Ernst and Young, International GAAP 2015: Generally Accepted Accounting Principles under International Financial Reporting Standards, глава 43, т.4.6.4

¹⁵ Grand Thornton, Liability or equity, A practical guide to the Classification of Financial Instruments under IAS 32, 2013, т.2.2.3

инструментите с право на връщане води до класификация на *всички* инструменти в този клас като финансови пасиви. У нас обхватът на основното неимуществено право на съдружниците (правото на глас) зависи основно от дела на съдружника в капитала (чл. 137, ал. 2 от ТЗ). Съдружниците обаче са свободни да решат друго. Възможно е например да се уговори изцяло капиталово участие на даден съдружник. В този случай разглежданото изискване на МСС 32 няма не бъде изпълнено.

Трябва да се отбележи, че изискването за идентични характеристики на инструментите в най-подчинения клас не може да бъде заобиколено чрез формалното разделяне на инструментите в два отделни класа и определяне на единия от тях за подчинен на другия. Причината е, че подчинеността на инструментите отразява единствено правата на притежателите им при ликвидация. Дружеството не може да приеме дяловете без право на глас за подчинени на инструментите другите дялове, тъй като правото на глас няма отношение към подчинеността на инструмента. В този случай всички дялове на дружеството трябва да се класифицират като финансови пасиви.

Четвъртото условие към инструментите с право на връщане е, че те не трябва да съдържат друго договорно задължение за предоставянето на парични средства, различно от правото на връщане (МС 32, пар. 16 А(г)). В тази връзка основателно възниква спорният въпрос дали получаването на възнаграждение за положен личен труд от съдружниците в ООД нарушава това изискване. Обикновено договорката за полагане на личен труд от съдружник е обект на отделна сделка между дружеството и съдружника, в която той не участва в качеството си на собственик на дружеството. В МСС 32 се съдържа изрично правило, че когато се преценява дали даден финансов инструмент може да се класифицира като собствен капитал по силата на изключението за инструментите с право на връщане, трябва да се вземат предвид само паричните потоци, които се отнасят до притежателя на инструмента в качеството му на собственик на предприятието (МСС 32, пар. НП14Е). Следователно изплащането на възнаграждение за полагане на личен труд не би следвало да възпрепятства класификацията на дяловете в ООД като собствен капитал.

Следващите две условия обвързват възвръщаемостта на инструментите с резултатите от дейността на предприятието. Основна характеристика на капиталовите инструменти е прякото участие на притежателите им в резултатите от дейността на дружеството. В тази връзка в МСС 32 е поставено изискване общият размер на очакваните парични потоци, отнасящи се към даден инструмент с право на връщане, през целия живот на инструмента, да се основава в съществена степен на печалбата или загубата, промяната в признатите нетни активи или промяната в справедливата стойност на признатите и отписани нетни активи на предприятието (МСС 32, пар. 16 А (д)). Допълнителни изисквания към възвръщаемостта на инструмента се поставят и от последното условие към инструментите с право на връщане. За да бъде класифициран даден инструмент с право на връщане като инструмент на собствения капитал, емитентът не трябва да има друг финансов инструмент или договор, който съществено да ограничава или фиксира остатъчната възвращаемост за притежателите на инструмента с право на връщане (МСС 32, пар. 16Б). Правото на участие в печалбата (правото на дивидент) е основно

имууществено право на съдружниците в ООД, което в общия случай е съразмерно на дела на съдружника в капитала. Въпреки това дружественият договор може временно да изключи някои съдружници от разпределението на печалбата, както и да предвиди по-голям дял за други съдружници (чл. 133, ал. 1 ТЗ). В този случай анализът на конкретните условия за разпределение на печалбата може да доведе до заключението, че изискванията на МСС 32 по отношение на възвръщаемостта на дяловете в ООД не са изпълнени.

Може да се обобщи, че правото на съдружник по собствена воля да прекрати участието си в ООД превръща дяловете в дружеството в „инструменти с право на връщане“, които отговарят на утвърдената дефиниция за финансов пасив. МСС 32 допуска класификацията на някои инструменти с право на връщане като собствен капитал, но само при кумулативното изпълнение на редица условия. Ако при уреждането на вътрешните отношения помежду им съдружниците в ООД изцяло са се съобразили с диспозитивните норми на ТЗ, дяловете в ООД би следвало да отговарят на условията за класификация като собствен капитал. От друга страна, съдружниците са свободни да договарят и установяват допълнителни права и задължения, стига чрез тях да не се нарушават императивни правни норми. При това положение е напълно възможно дяловете в ООД да не отговарят на специфичните условия за класификация като собствен капитал и да трябва да бъдат отчитани като финансови пасиви.

Библиографска справка:

- 1. Герджиков, О. Коментар на Търговския закон, С., 1998*
- 2. Международни счетоводни стандарти*
- 3. Национални счетоводни стандарти*
- 4. Търговски закон*
- 5. Ernst and Young, International GAAP 2015: Generally Accepted Accounting Principles under International Financial Reporting Standards, 2015*
- 6. Grand Thornton, Liability or equity, A practical guide to the Classification of Financial Instruments under IAS 32, 2013*
- 7. IASB, IASB, Information for Observers, Board Meeting 18 May 2007*

**ABOUT THE ACCOUNTING TREATMENT AS EQUITY OF THE SHARES
IN A LIMITED LIABILITY COMPANY****Georgi Nikolov***Certified Public Accountant,**Registered Auditor**Ph.D. student**Department of “Accounting and Analysis”, UNWE*

Key words:	Summary
<i>Shares in a limited liability company</i>	<i>The present article discusses the appropriate accounting treatment of the shares in a limited liability company. The main conclusion is that these shares are “puttable financial instruments”, because of the legal right of the shareholder to leave the company unilaterally. Therefore, the appropriate accounting classification of the shares in limited liability companies depends on whether they meet the specific requirements for puttable instruments in the accounting standards.</i>
<i>Puttable financial instruments</i>	
<i>IAS 32</i>	
<i>Partners leaving a limited liability company</i>	